

editorial

En aquest segon butlletí de la sèrie monogràfica que dediquem a **la reforma de les pensions i la seva incidència en el sector públic**, el seu autor, Julio Pérez Díaz, científic titular de l'Institut d'Economia, Geografia i Demografia del CSIC (Consell Superior d'Investigacions Científiques), ens ofereix el seu punt de vista respecte als **FACTORS DEMOGRÀFICS**.

EXPLICACIÓ SINTÈTICA DE LA NOVA REGULACIÓ QUE RESULTA DEL PROJECTE DE LLEI

El sistema de pensions espanyol ha vingut evolucionant fins a consolidar-se com un sistema públic de repartiment, autosostingut i amb pretensions d'arribar a ser "equilibrat". Encara que en els seus orígens tingués funcions de protecció social i de solidaritat, aquests components van començar a reduir-se en els anys 80 i hi van quedar plenament deslligats amb les reformes dels anys 90, especialment les de l'anomenat Pacte de Toledo. Un dels seus principals acords va ser la "separació de caixes", pel qual les cotitzacions havien de finançar únicament les pensions contributives i no altres serveis o prestacions, com les sanitàries. El sistema ha seguit finançant, no obstant això, els Pressupostos generals amb els seus considerables excedents, fins i tot malgrat la recent creació d'un "fons de reserva" amb una part dels esmentats excedents. En aquesta situació irromp la crisi econòmica, amb una dràstica reducció del nombre d'ocupats i, per tant, de cotitzants, i la creixent desconfiança dels mercats financers respecte al futur equilibri del sistema.

Els motius que el Projecte exposa per modificar la llei són, en canvi, molt concisos: 1) **l'evolució demogràfica**, 2) el **desequilibri entre cotitzacions i pensions** i 3) **l'escurçament de la vida laboral** (pel retard en el seu inici i per l'avançament de l'edat en què acaba).

El que es pretén és:

- **Retardar l'edat de jubilació.** Per a això, a partir d'1 de gener de 2013, els 65 anys actuals s'incrementaran en un mes per cada any transcorregut fins a 2018 inclòs, i posteriorment en 2 mesos per any, fins a aconseguir-se la nova edat de 67 anys el 2027 (no obstant això, pels qui acreditin 38 anys i sis mesos de cotització o més, l'edat de 65 anys es manté).
- **Modificar el sistema de càlcul de la pensió de jubilació.** El període per determinar la base reguladora de la pensió s'amplia a 25 anys. L'ampliació en deu anys del període per a la determinació de la quantia de la pensió de jubilació reforça el principi de contributivitat del sistema de la Seguretat Social i permet seguir avançant en l'objectiu d'aconseguir una major proporcionalitat entre les cotitzacions efectuades per l'interessat en els anys previs a la jubilació i la quantia de la prestació, d'acord amb les recomanacions del Pacte de Toledo (això també gradualment, fins al 2022, amb algunes excepcions).

En realitat **els tres motius del Projecte de llei podrien reduir-se a un de sol: el desequilibri financer**. Efectivament, "l'evolució demogràfica" (en realitat l'evolució de la piràmide de població coneguda com "envelliment demogràfic") incrementa la relació pensionistes/cotitzants, la qual cosa s'interpreta com una amenaça a l'equilibri entre pensions i cotitzacions. L'escurçament de la vida laboral redunda en el mateix efecte.

VALORACIÓ CRÍTICA

Sistemàticament, tant en el Projecte com en qualsevol document previ recomanant la reforma -i també en aquells que posteriorment la justifiquen-, el primer argument és el demogràfic. Ja que sóc demògraf, entenc que per això se'm convida a comentar aquest canvi legislatiu.

Avanço ja la meua opinió: **s'està fent un ús abusiu i vuitcentista de la demografia. Es fa "comptabilitat" de persones, es projecten els stocks poblacionals i s'introdueixen les dades resultants en models macro que inevitablement reflexen resultats catastròfics**. Així es va fer en els anys trenta per justificar la por a la despoblació i a natalismes més radicals, així es va fer amb les previsions apocalíptiques sobre l'explosió demogràfica mundial fins als anys 80, i així es ve fent per justificar retallades en els sistemes públics de pensions des dels anys 80.

Aquest ús de les projeccions demogràfiques resulta d'un requisit metodològic ignorat en interpretar els seus resultats. Consisteix a que les projeccions resulten de les tendències demogràfiques previstes (en mortalitat, fecunditat i migracions) si, i només si, "en igualtat de la resta de condicions". **Les projeccions, per tant, ignoren per definició tot el que fa possible que es produeixi precisament l'evolució demogràfica que projecten.** Una vegada obtingudes, als demògrafs ja no se'ns demana que les interpretem; això ja ho fan els economistes de FEDEA, l'OCDE o el Banc Mundial.

És una posició molt còmoda si els que es proposen com a objectiu "consolidar el sistema", no es plantegen intervenir en "la resta de condicions". Com l'evolució demogràfica sembla inexorable, l'envelliment demogràfic condueix a la inevitable conclusió que "cal retallar". No pot amagar-se sota eufemismes que aquesta reforma és, en realitat, una retallada de les prestacions i dels drets previs. El futur equilibri del sistema es persegueix reduint les seves despeses. Per obtenir els mateixos resultats serà necessari cotitzar més anys i quantitats sensiblement majors o, el que és el mateix, a similars carreres i quanties de cotització correspondran pensions sensiblement menors. Ja que el finançament del sistema és una part de la retribució pel treball, **el primer resultat de la reforma és que els treballadors tindran una menor participació en la riquesa generada pel país.**

Els fonamentalistes del liberalisme repliquen que la riquesa augmentarà precisament gràcies a aquesta retallada i a totes les altres que ells seguiran fomentant en el futur, fins a aconseguir eliminar una rêmora econòmica tan descomunal com un sistema públic de repartiment i reconduir aquestes ingents quantitats de diners a formes més eficients de gestió (privada, per descomptat). Per a aquestes corrents, l'envelliment demogràfic és el de menys, tot i que no renunciïn a invocar-ho com una excusa conjuntural. De fet, saben perfectament que també les formes privades d'organitzar les pensions es veuran pressionades tant o més pel canvi de la piràmide d'edats, per molt que siguin aquestes formes les que ells postulen.

En canvi, aquells que postulen consolidar el sistema de repartiment tenen en l'envelliment poblacional un principal motiu per a la retallada. En igualtat de la resta de condicions és "evident" que un sistema ja madur, amb un pes creixent de pensionistes enfront de cotitzants, ha de reduir despeses o pujar impostos, i aquesta última opció es descarta automàticament.

Però, realment és així? Pot la demografia dir alguna cosa també sobre la "resta de condicions" que canviaran en l'horitzó temporal d'unes projeccions? Encara més: pot dir alguna cosa sobre altres condicions rellevants per a la sostenibilitat del sistema? Perquè, això també ha de quedar clar des del principi, **l'envelliment demogràfic es ve emprant per predir el col·lapse del sistema des de fa pràcticament un segle.** Una tasca urgent que ningú sembla interessat a escometre és **explicar per què, malgrat un procés d'envelliment pràcticament continuat i de més d'un segle, el sistema no ha fet més que millorar, desmentint totes les previsions de col·lapse.**

Doncs bé, la "resta de condicions" que canvien a banda de la piràmide de població i que s'ignora sistemàticament en fer projeccions, és una explicació substancial d'aquesta millora, i pot ser descrit en termes demogràfics com una autèntica **revolució productiva**, summament favorable a la sostenibilitat futura d'un sistema de repartiment. Una "revolució reproductiva", en realitat, perquè el sector productiu que ha experimentat en el nostre àmbit un increment abrupte i espectacular de la productivitat és el sector de "producció d'éssers humans".

En efecte, el que tradicionalment es coneix com "transició demogràfica" de manera merament descriptiva, és en realitat una revolució en l'eficiència amb que els sistemes demogràfics reproduïen les poblacions. No és només un simple descens de la mortalitat i després de la fecunditat, sinó una millora radical del sistema productiu/reproductiu que té diferents efectes, transcendents i simultanis, sobre el futur humà en general i sobre el seu benestar en particular. El primer èxit, la progressiva democratització de la supervivència completa, des del bressol fins a la vellesa, és el detonant de tot.

En el passat, la meitat dels recent nascuts havien mort abans de complir els 15 anys, de manera que els escassos privilegiats que arribaven, amb vida i amb condicions socials favorables, a les edats de formar família, havien obligatòriament de tenir fecunditats altíssimes, simplement per evitar l'extinció. El progressiu alleugeriment de la "càrrega reproductiva" va acompanyat d'una creixent seguretat en la supervivència dels adults. Això contribueix a una menor vulnerabilitat de les unitats familiars i a una major capacitat d'especialitzar rols, alliberant també als menors de tasques pròpies d'adults, com ara el treball precoç o l'atenció de la llar. D'aquesta manera es tanca un cercle "virtuós", perquè els nens reben cada vegada més atenció, recursos i formació, que beneficiaran a la següent generació quan es converteixen en adults i hagin de criar als seus propis fills.

Un altre efecte transcendental d'aquesta evolució és la radical modificació de les condicions històriques que han definit les diferències de rols al voltant dels sexes. La revolució productiva/reproductiva, com totes les revolucions productives anteriors, permet major producció (majors poblacions) amb menys dedicació (naixements i "esforç reproductiu") i, com totes elles, fa sobtadament innecessària una gran part de la mà d'obra abans dedicada. Ja que aquesta mà d'obra ha estat definida pel seu sexe, **la revolució reproductiva és una part crucial de l'alliberament femení. Les poblacions que**

L'experimenten veuen emergir les dones fins a un estatus social equiparable al masculí i amb uns nivells similars de formació i d'ocupació laboral.

Tot l'anterior és també part d'aquestes "altres condicions" que resten ocultes i congelades quan es parla de projeccions de població. El supòsit bàsic de les projeccions es revela així lògicament impossible, una mera ficció instrumental, perquè si existeix envelliment demogràfic és precisament com a resultat de totes aquestes condicions.

Per tant la demografia, al costat del canvi de la piràmide, també ens diu que canvien molt ràpidament les característiques de les successives generacions que neixen al país, travessen edats formatives, ingressen al mercat laboral, desenvolupen les etapes de maduresa familiar i productiva o es jubilen i es realitzen en l'etapa posterior. De fet **el canvi demogràfic, a més de modificar les estructures per edats, està canviant també els cicles de vida "tipus" del passat. I aquests canvis ja no són tan evidentment contraris a l'equilibri del sistema públic de pensions.**

No és contrari al sistema que els perfils ocupacionals tinguin cada vegada major formació i majors nivells de cotització. Per cert, aquesta és **una altra via per millorar els ingressos del sistema sense necessitat d'apujar impostos: que la quantia mitjana cotitzada augmenti com a resultat d'una millora en l'estructura ocupacional.** Com no ho és que la meitat de la població, la femenina, s'estigui incorporant massivament al mercat de treball, i amb nivells formatius superiors als masculins.

En general no és contrari al benestar del país que visquin tots els que neixen, que les seves vides siguin llargues, que les dones estiguin transcendent la seva ancestral adscripció als rols reproductius i que el progressiu reequilibri numèric entre generacions presents faci possibles formes de solidaritat intrafamiliar i social cada vegada més riques i complexes (en les quals els madurs i majors juguen papers sense precedents). Totes elles són les "altres condicions" inextricablement associades al canvi de la piràmide, principal argument esgrimint per justificar la necessitat de la reforma.

És obligat assenyalar que totes les facetes del canvi demogràfic que resulten favorables a la futura sostenibilitat del sistema de pensions ho són perquè anuncien una creixent capacitat futura de finançament. Dit d'una altra manera, allò que anuncien és que **el sistema tindrà més despesa en pensions, però també es mourà en escenaris de major progrés i generació de riquesa i, per tant, més ingressos.**

I aquest és el punt en el qual la reforma suposa una inflexió. Per què s'està utilitzant com a principal argument la demografia més arcaica possible, la de la mera relació entre efectius de diferents edats? Per què s'ignora el canvi previsible en la significació de les diferents edats, especialment pel que fa a la seva capacitat productiva? S'està suposant que no hi haurà progrés en el futur, o bé que el sistema públic de pensions no ha de seguir creixent, encara que pugui? **Les receptes per millorar la riquesa generada pel país en relació a cada persona amb edat de treballar són prou conegudes: reduir les sagnants taxes d'atur, invertir en activitats de major valor afegit, millorar els perfils ocupacionals, evolucionar cap a un aparell productiu que incorpori més i més ràpidament les millores tecnològiques i organitzatives, una major inversió en qualitat, reemplaçament progressiu de sectors d'escassa productivitat** (el que resultà del recent boom immobiliari és un objectiu evident). L'evolució demogràfica és favorable a totes elles. Però hi ha qui ho nega i s'ha obstinat a que no hi haurà progrés si no es trasllada a la gestió privada la immensa quantitat de recursos, creixent a més, que mou el sistema de repartiment. Aquesta és l'autèntica amenaça al sistema, ideològica, tot i que s'amagui darrere arguments demogràfics.